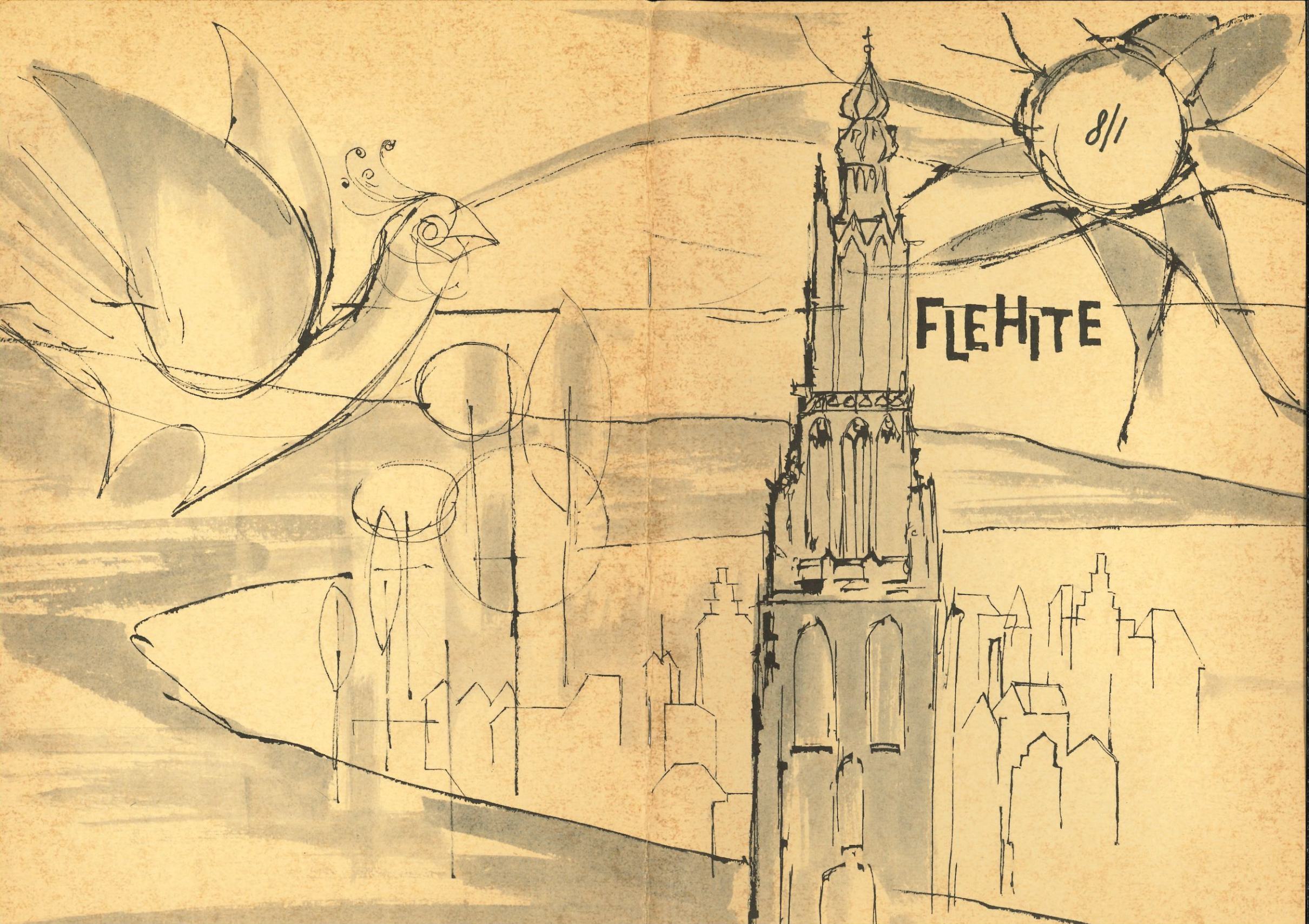

8/1

FLEHITE

We moeten beginnen met onze lezers excuses aan te bieden voor het late verschijnen van dit nummer. Het vindt zijn oorzaak in verschillende omstandigheden: persoonlijke (ziekte van een der redacteuren) en zakelijke (besprekingen over de toekomst van ons tijdschrift, waarover u binnenkort zult worden ingelicht). We kunnen echter medelen, dat het tweede nummer zeer spoedig zal verschijnen, zodat we daarmee iets van onze achterstand hebben ingehaald.

Zoals u zult merken is dit nummer nogal exotisch, één artikel heeft betrekking op Amerika, een ander op Japan. Echter is het gemakkelijk verbindingslijnen te trekken naar onze omgeving. Het artikel over Kiliaen van Rensselaar is het eerste van een serie, wij hopen deze in de komende afleveringen te vervolgen.

De Redactie.

Sfeervol eten in

BISTRO SAINT-MICHEL

Lavendelstraat 7, Amersfoort, tel. 03490-33714

Geopend vanaf 2 uur 's middags

De Heren- en Damesmode van **MORGEN**

MODECENTRUM

VANDAAG bij

van der Kam

AMERSFOORT

DE MOOR

Wijnen en Gedestilleerd - Langestraat 8 - Amersfoort
Tel. 16852

DE ZAAK VAN SMAAK SINDS 1881

VOOR LITTERATUUR

DE ALGEMENE BOEKHANDEL

Leusderweg 184, Amersfoort, Tel. 14935

bespreek uw wensen
en problemen
met de

**STICHTING AMERSFOORTSE
KREDIETBANK**

Aanvraagformulier wordt op verzoek per kerende post toegezonden

Telefonische afspraak is mogelijk

EEMSTRAAT 58 - AMERSFOORT

TELEFOON (03490) 1 65 27 EN 1 74 00

BOEKHANDEL VAN GASTEL

LANGESTRAAT 86
AMERSFOORT

●
TELEFOON (03490) 15963 - GIRO 65030

**G
A
S**

de ideale brandstof

ook voor bijverwarming

KILIAEN VAN RENSSELAER EN ZIJN KOLONIE IN AMERIKA.

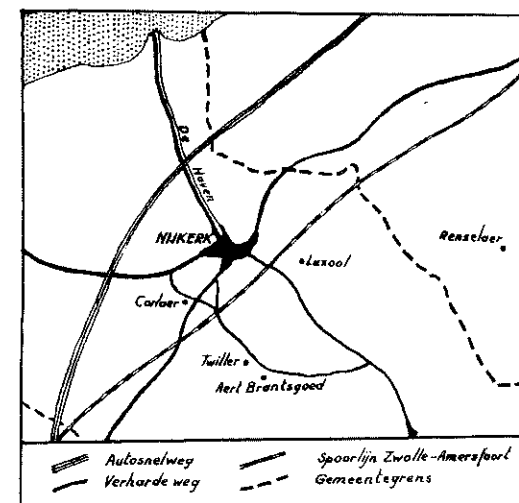
J.H.P. Kemperink.

In 1976 herdenken de Verenigde Staten het feit dat twee eeuwen geleden hun onafhankelijkheid begon. Onwillekeurig zien wij de U.S. als een tak van de Angelsaksische stam. Churchill heeft deze gedachte beklemtoond, toen hij zijn geschiedenis der Engelssprekende volken schreef. Maar de bevolking der Verenigde Staten is in feite voortgekomen uit een mengelmoes van volken en talen. Het is een smeltkroes van naties.

Hierbij hebben ook de Nederlanden hun aandeel geleverd. Meer dan veertig jaar lang, tot 1664 toe, was een deel van de Amerikaanse oostkust Nederlands, was New York Nieuw Amsterdam en het land daarachter was Nieuw Nederland.

Het was een Nederlandse dichter, nu ja, dichter, Jacob Steendam — hij woonde zeven jaar aan de Paerlestraat in Nieuw Amsterdam, het tweede huis links als men van de Hudson af kwam — die in zijn "Lof van Nuw Nederland" (1661) bijna profetische woorden schreef:

"Dit is het Land, daar Melk en Honig vloeit:
Dit is 't gewest, daar 't Kruid (als distel) groeit:
Dit is de Plaats, daar Arons-Rode bloeit:
Dit is het Eden.
Gelukkig Land, gy tergd, en trotst de nyd.
Gy rijst en klimt, wie dat het queld en spyt.
Gy overwind, wie u geluk bestrijd.
God geef u Vreede."

Nijkerk en omgeving.

Van de Nederlandse inslag in dit gebied der U.S. is in de plaatsnamen nog het een en ander bewaard gebleven: Bergen, Brooklyn (Breukelen), Harlem (Haarlem), Flushing (Vlissingen), the Bowery (de bouwerij) en ook in het Amerikaanse Engels herinneren woorden aan hun Nederlandse afkomst: stoep (stoep), hoope (hoepel), olykook (oliekook), a span of horses (een span paarden). Geen wonder trouwens. Nog tot diep in de 18e eeuw werd in New York door een groot deel van de bevolking Nederlands

gesproken. En een halve eeuw geleden leefden er nog in de staat New Jersey, een deel van het vroegere Nieuw Nederland, enkele honderden oude mensen, in hoofdzaak afstammelingen van de vroegere kolonisten, die een soort Hollands dialect gebruikten.

De nakomelingen der eerste Nederlandse immigranten zijn trots op die afkomst. De Holland Society, waarvan alleen zij lid mogen zijn die afstammen van de kolonisten van vóór 1664 en die, tussen haakjes, een prachtig Year-book uitgeeft, verenigt zich aan het jaarlijks feestdiner rond de hutspot, bereid naar een recept uit de keuken van koningin Wilhelmina.

Van die 17e-eeuwse Nederlandse immigranten waren er verscheidene afkomstig uit Amersfoort en het land daar rondom, vooral uit Nijkerk. Griffis schrijft in zijn Story of New Netherland: "Meer dan welke andere plaats in het moederland verdient Nijkerk de moederstad van de staat New York genoemd te worden."

De man die hiervoor verantwoordelijk is geweest, was Kiliaen van Rensselaer. Hij hoorde tot een Veluws geslacht dat al eeuwen in de buurt van Nijkerk woonachtig was. Ten oosten daarvan, juist buiten de gemeentegrens, ligt het erf Renselaer waaraan de familie haar naam ontleende, al bezat ze het niet meer in Kiliaens tijd. Kiliaens grootvader Kill Jansz had drie zonen. Een, Claes, bleef in Nijkerk, maar de tweelingbroers Johan en Hendrick trokken weg en namen dienst als hopman in het Staatse leger. Johan, wiens huwelijk met Sandrina van Erp kinderloos was gebleven, stierf in 1601 te Deventer en het jaar daarna sneuvelde Hendrick bij het beroemde beleg van Ostende. Uit zijn huwelijk met Maria Pasraet had hij één zoon Kiliaen en twee dochters Engel en Maria. Kiliaen liet de stoffelijke resten van zijn vader en oom in Nijkerk bijzetten.

Kiliaen werd omstreeks 1580 te Hasselt geboren en kwam al jong in huis bij een bloedverwant Wolfert van Byler, juwelier in Amsterdam, die hem in zijn zaak opnam. Toen Wolfert zich uit de zaken terugtrok richtte Kiliaen een eigen juweliersfirma op. In 1614 fuseerde hij met de rijke Johan van Wely, die voor een veel groter deel dan hij aan de firma deelnam, maar nog geen twee jaar later aan het hof van prins Maurits door een paar van diens bedienden werd vermoord en wiens lijk men pas maanden later terugvond "in den asput van het Hoff". Nu stond de zaak alleen op Kiliaens naam. In hetzelfde jaar trouwde Kiliaen met een nicht van zijn vroegere patroon, Hillegond van Byler. In 1627 stierf zijn vrouw en liet hem één zoon na, Johan. In 1628 hertrouwde Kiliaen met Anna van Wely, dochter van zijn vroegere compagnon. Dit tweede huwelijk was vruchtbaarder: vier zoons en vier dochters. De tweede van de zoons, Jeremias, werd de stamvader van de Amerikaanse tak der Rensselaers. Kiliaen overleed in 1643, toen zijn kinderen alle nog minderjarig waren. Zijn vrouw overleefde hem vele jaren en stierf in 1670.

Misschien door zijn afkomst bleef de zakenman zich interesseren voor landbouw en veeteelt. Hij had eigendommen in de polder Arkemheen (het goed Roexnest) en bezat een deel van Luxool vlak bij Nijkerk. In 1620 begon hij ontginningen in het Gooi, in 1628 kocht hij Crailo bij Huizen.

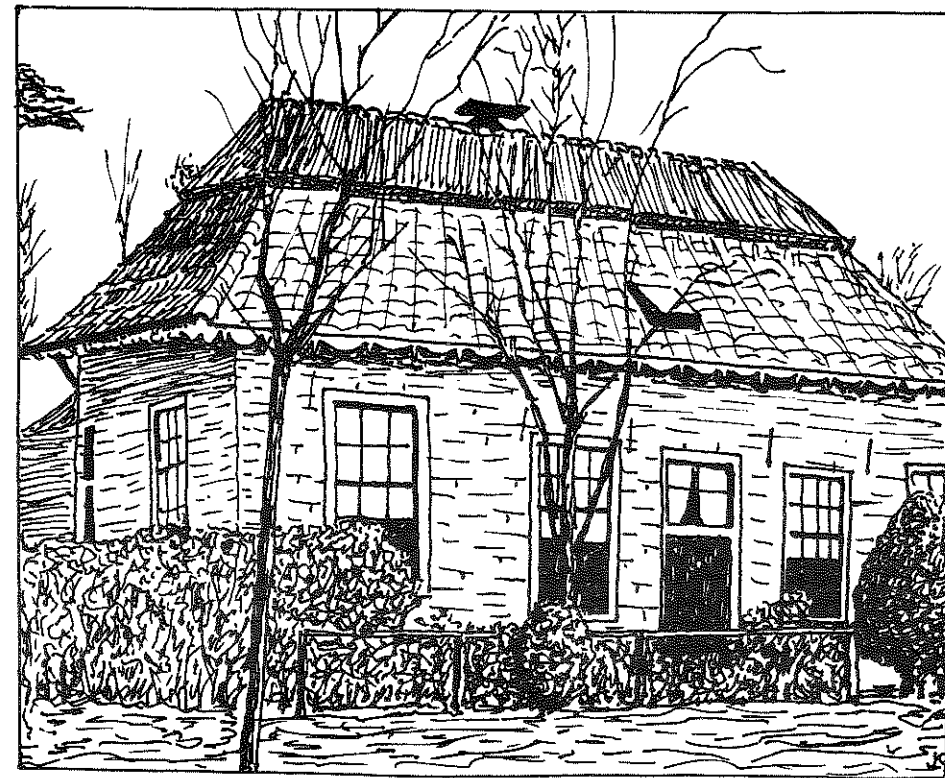
In 1621 was bij het einde van het Twaalfjarig Bestand de Geotroyeerde Westindische Compagnie opgericht. De grote winsten van de Oostindische Compagnie maakten dat men in deze nieuwe ook graag geld stak, dus participant (aandeelhouder) werd. Kiliaen van Rensselaer belegde er vrij veel geld in, hij werd een der hoofdparticipanten. En hun inleg bracht winst, de eerste jaren tenminste, niet door de handel maar door de kaapvaart, we hoeven alleen maar te herinneren aan het buitmaken der zilvervloot door de schepen van de W.I.C. onder Piet Heyn, een der weinige gebeurtenissen uit de Nederlandse geschiedenis waarvan ieder kennis draagt.

Nu hadden de Staten Generaal ook onder de Compagnie gebracht het bestuur over Nieuw Nederland, ruwweg het kustgebied van Noord Amerika tussen de Connecticut (de Versse rivier) en de Delaware (de Zuyd rivier), een streek waar in de jaren ervoor handelsposten waren opgericht. Dit gebied kwam onder het direct bewind van de kamer Amsterdam. Deze stuurde er een aantal kolonisten, in hoofdzaak Walen, naar toe, bouwde in 1624 tamelijk ver de Hudson op het fort Oranje en in 1625 op de zuidpunt van het eiland Manhatten het fort Nieuw Amsterdam. In 1626 kocht ze dit eiland van de daar wonende Indianen voor een hoeveelheid goederen ter waarde van zestig gulden. Het is nu wel iets meer waard.

Er heerste meningsverschil onder de leden van de kamer over de exploitatie van Nieuw Nederland. Sommigen wilden er allereerst de mogelijkheid van de handel in pelzen uitbuiten, anderen wilden vooral ontginning en bevordering van landbouw en veeteelt. Kiliaen van Rensselaer, namens de hoofdparticipanten van 1623 tot 1631 bewindhebber (bestuurslid) van de kamer Amsterdam, hoorde tot de laatste groep. Hij kreeg zijn kans.

In 1629 werd de mogelijkheid geschapen voor kolonisten om grond te verwerven in Nieuw Nederland, maar – en dit was belangrijker voor Kiliaen – participanten konden hele gebieden aankopen waar ze dan "patroon" zouden zijn en waar ze zelfs de rechtspraak in handen zouden hebben.

Die bij het vuur zit warmt zich het best. In het volgende half jaar lieten zich vijf bewindhebbers der kamer Amsterdam voor acht patroonschappen inschrijven. In feite is er hiervan maar één tot ontwikkeling gekomen: Rensselaerswyck, waar Kiliaen het beheer over had. Wel had hij deelnemers in de onderneming, maar hij had 2/5, in 1636 de helft en in 1640 zelfs 3/5 der aandelen. Het patroonschap stond op zijn naam en gewoonlijk lieten zijn medeaandeelhouders alle zaken aan hem over.

Erve Renselaer. Naar een foto uit het begin van deze eeuw.

Uiteraard beschikte Kiliaen als bewindhebber over veel gegevens die anderen misten en kende hij de mensen die hem in Nieuw Nederland behulpzaam konden zijn. Zo b.v. Bastiaan Jansz Krol, een oud-ziekentrooster (een soort surrogaat-dominee) die van 1626 tot 1629 vertegenwoordiger der Compagnie in fort Oranje was geweest en nu toevallig in patria vertoefde. Hem vroeg Kiliaen grond te kopen van de Indianen in de buurt van fort Oranje langs de Hudson, die toen de Noortrivier of de rivier Mauritius heette.

De Indianen, Mohikanen, die de grond bezaten voelden zich daar niet veilig meer door de druk der Irokezen uit het westen en wilden nu wel verkopen. In 1630 en 1631 kocht Krol voor Kiliaen aan de westoever van de Hudson – en nog over een korte afstand langs

de oostoever – ongeveer 1200 morgen bouwland en meer dan 16000 morgen ontgonnen gebied: bos, bergen en moerasland (1 morgen = ± 0,85 ha.). Niet alleen voor de landbouw, ook voor de handel lag het aangekochte gebied bijzonder gunstig: tot hier was de Hudson ook voor tamelijk grote schepen bevaarbaar en langs de Mohawkrivier was er een gemakkelijke weg naar de streek der Grote Meren, het pelsland bij uitnemendheid.

Toen Krol op 21 maart 1630 met de Eendraght uit Texel zeilde, voeren ook al de eerste kolonisten voor Rensselaerswyck mee, weldra gevolgd door andere, in totaal vier boeren, vier landarbeiders en een herdersjongen.

De voorman van de groep was Wolfert Gerritsz van Couwenhoven uit de buurt van Amersfoort (over hem en zijn familie later) die een boerderij van de W.I.C. op Manhattan in huur had en in de zomer grond in Rensselaerswyck in cultuur zou brengen. Rutger Hendricksz kwam van Soest, hij werd de eerste bewoner van de eerste boerderij, de Rensselaersburgh. Hij kreeg Zeeger Jansz uit Nijkerk en de jonge Pieter Hendricksz uit Soest (mogelijk een broer van hem?) als helpers. Op handige, wel een beetje te handige manier wist Kiliaen op Manhattan aan vee tekomen.

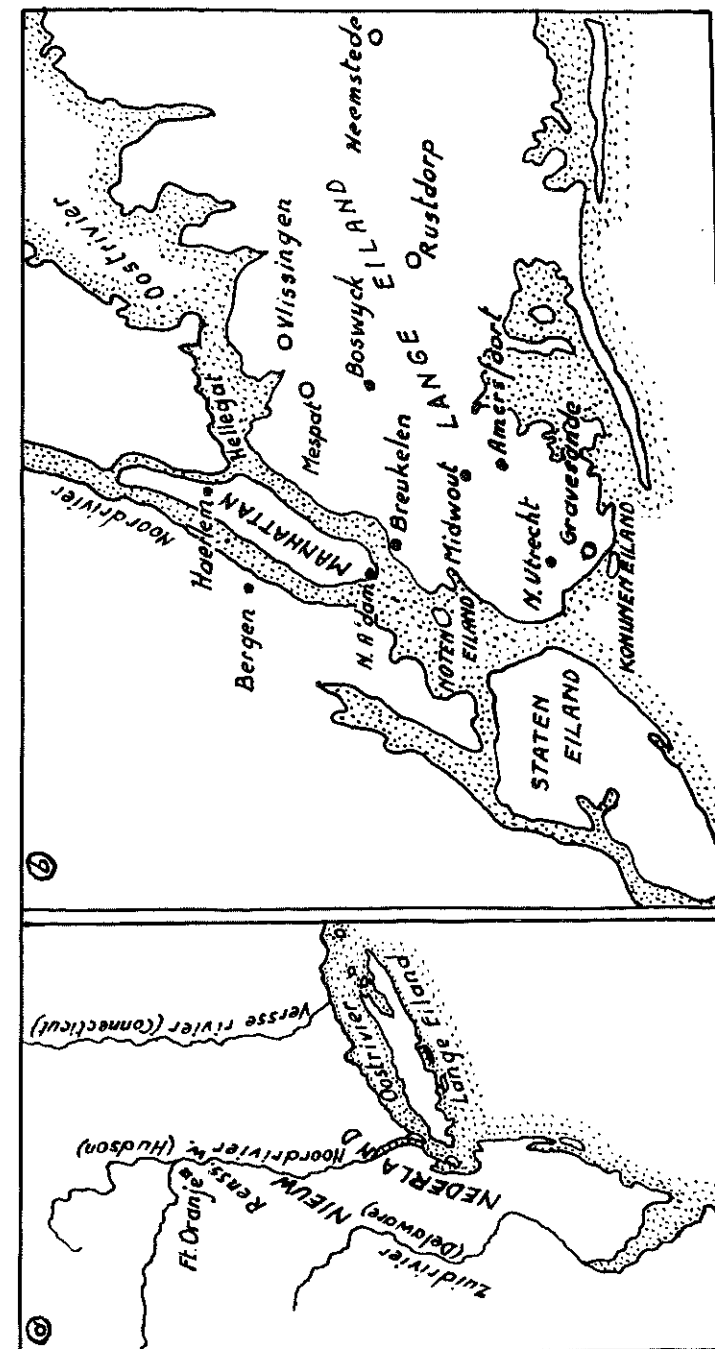
Ondertussen kwamen telkens weer nieuwe kolonisten, zoals Brant Peelen uit Nijkerk, Roeloff Jansen, een Deen van geboorte, die zijn vrouw en drie kinderen meebracht en al eerder in Nieuw Nederland was geweest. Zijn schoonmoeder Trijn Jonas kwam ook mee, de eerste vroedvrouw in Nieuw Nederland. In 1633 trok hij al weer weg uit Rensselaerswyck en begon een boerderij op Manhattan. Na zijn dood hertrouwde zijn weduwe in 1638 met dominee Bogardus.

Ook in de volgende jaren ging de uitzending van nieuwe kolonisten naar Rensselaerswyck door. Opvallend is hoe Kiliaen vanuit de verte voor zijn kolonie zorgt tot in details. Hij stuurt niet alleen boeren en landarbeiders, maar ook ambachtslui: een timmerman-metselaar, een wagenmaker, een smid en mensen voor de houtzaagmolen die hij wil bouwen, hij schrijft zelfs voor, waar die moet komen te staan. Hij stuurt gereedschap, molenstenen, zaden en planten waarvan hij denkt dat ze het goed zullen doen. De smid, Cornelis Thomassen van Rotterdam, is tussen haakjes nooit overgekomen, hij werd tijdens een herberggruzie bij een tussenlanding in Ilfracombe (Engeland) door zijn eigen knecht doodgeslagen. Zijn vrouw Anna had zich al gauw getrouwd. Toen ze in Nieuw Amsterdam aankwamen trouwde ze direct met een medepassagier, de varkenskoopman Aert Steffeniers. Zeven jaar bleven ze in Rensselaerswyck, toen kocht Aert een huis in Nieuw Amsterdam aan de Heerestraet (nu is dat het zuidelijkste stukje van Broadway), rechts als men van het fort afkwam, een paar huizen vóór de Heeredwardsstraat.

Nu er wat meer mensen kwamen in de kolonie vond Kiliaen dat ook het bestuur daar geregeld moest worden: Wolfert Gerritsz was teruggegaan naar Manhattan: zijn vrouw wilde niet naar Rensselaerswyck. Zo werd Rutger Hendricksz schout. In juli 1632 ging een nieuwe directeur naar Nieuw Nederland. Het was Wouter van Twiller, die tot nog toe klerk op het Westindische huis was geweest, een neef van Kiliaen uit het huwelijk van diens zuster Maria. Die zou Rutger "den eed van getrouwicheyt" afnemen en dan de tekenen van zijn rang overdragen: een verzilverde degen met draagband en een zwarte hoed met veren. Verder moesten er schepenen komen, Kiliaen stuurt het eedsformulier voor hen en "vier swartte hoeden met silvere banden". Samen vormden ze het gerecht.

Het is de vraag of de nieuwbakken schout sterk was in lezen en schrijven, er is geen enkel schriftelijk stuk aan of van hem bewaard in het omvangrijke dossier dat Kiliaen over zijn kolonie aanlegde behalve zijn instructie als schout. Kiliaen schrijft trouwens zelf dat "Rutger Hendricksz en mijn ander volck niet wel ter penne zijn". Nog een speciale opdracht krijgt de "officier en de schout": iedere zondag moet hij een bijeenkomst houden. Daar werd dan voorgelezen uit de bijbel die de patroon stuurde alsmede uit een soort prekenboek, "een Huyspostille Schulteti, daer het geheele jaer door, yeder Sondagh sijne besondere leeringen ende verclaringen uyt Godes H. woord heeft". Dat voorlezen moest Brant Peelen doen, die kon dus lezen.

Lang is Rutger Hendricksz geen schout geweest. In 1634 liep zijn contract af en ging hij met Pieter Hendricksz terug naar patria. Hij is misschien niet zo'n beste schout geweest, maar was wel een uitstekende zetboer. Op 14 april 1633 waren op de hoeve al

a. Nieuw Nederland. b. Manhattan met omgeving.

○ Engelse nederzettingen onder Nederlands bewind op het Lange Eiland.

14 morgen met wintertarwe ingezaaid, twee met winterroge en vier met erwten en ander gewas. Er stonden toen zes paarden op stal, vijf koeien, zes varkens en zestien schapen.

In dit jaar leed de kolonie trouwens zware tegenslag. De W.I.C. had een commies naar fort Oranje gestuurd, de uit Antwerpen geboortige Amsterdammer Hans Jorissen Honthom, die jaren tevoren als pelshandelaar in die streek was geweest en daar op beestachtige wijze een opperhoofd der Mohawks had gedood. De Indianen waren het niet vergeten. Toen een van hun opperhoofden Saggodryochta met pelzen voor de W.I.C. op fort Oranje kwam en daar Honthom aantrof, nam hij zijn pelzen weer mee, zeggende: "die man is een skellum, ick en wil met hem niet handelen". Kort daarna overvielen zij de omgeving van het fort, verbrandden de "Bever", een jacht van de W.I.C. dat daar lag en doodden heel wat vee in Rensselaerswyck. Gelukkig dat de directeur van Twiller direct met de Indianen ging onderhandelen en hen tot een schadevergoeding wist over te halen, al duurde het lang eer die definitief was afbetaald. In april 1634 werd Honthom in een ruzie gedood en daarmee was een grote steen des aanstoots verdwenen.

De nieuwe schout en plaatselijke vertegenwoordiger van Kiliaen werd Jacob Planck die in 1634 met de Eendraght naar Nieuw Nederland kwam. Over hem is Kiliaen al spoedig niet erg tevreden, hij toont geen initiatief en is slordig in zijn afrekeningen. Tot 1639 blijft hij nog en dan neemt de bloedjonge Arent van Corlaer, een achterneef van Kiliaen, zijn plaats in als commies, dus als vertegenwoordiger van de patroon. Dit is een van de aantrekkelijkste figuren uit de geschiedenis van Nieuw Nederland, over hem later.

Als schout voer op 17 mei 1641 met de Eyckenboom Adriaen van der Donck uit. Hij was een ontwikkeld man en had rechten gestudeerd aan de Leidse universiteit. Ook hij viel Kiliaen gauw tegen, die vond dat hij te veel op eigen voordeel uit was. Lang is hij dan ook niet op Rensselaerswyck gebleven, in 1644 vertrok hij naar Nieuw Amsterdam en hij zou nog een grote rol spelen in de geschiedenis van Nieuw Nederland.

Kort na hem zeilde op 30 juni 1641 met de Coninck David Antonie de Hooges naar de overkant als hulpboekhouder voor Van Corlaer, die het niet meer alleen af kon.

zorgde niet alleen het godsdienstig leven in de kolonie, hij deed ook zijn best voor de belangen van de patroon. Bovendien probeerde hij de in de nabijheid wonende Mohawk-indianen tot het christendom te brengen. Hij leerde hun taal en een zeer uitvoerige brief over hen naar Patria werd zonder zijn voorkennis als boekje uitgegeven.

Ondertussen liep het met Kiliaen van Rensselaer ten einde. Hij had al eens in een brief aan Van der Donck geklaagd over zijn hart; in oktober 1643 is hij gestorven, tot het laatst toe nog bezig met de situatie in de kolonie. Ik houd mij hier aan de datum door L. van Nierop in haar artikel gegeven; de oudere werken noemen — m.i. onjuist — 1646 als Kiliaens sterfjaar.

Ongetwijfeld heeft het tot de ontwikkeling van Rensselaerswyck bijgedragen, dat de stichter in de eerste jaren van het bestaan ervan bewindhebber van de Compagnie is geweest en ook dat een neef van hem in de volgende jaren Directeur-generaal van Nieuw Nederland was. Maar daar staat tegenover, dat na zijn aftreden als bewindhebber hij heel vaak tegenwerking van de kamer Amsterdam ondervond. Dat zijn kolonie de enige was die slaagde, is vooral te danken aan het inzicht en het karakter van de stichter, zijn optimisme, zijn goede trouw, zijn voortdurend trachten naar minnelijke schikkingen, de zorgvuldigheid waarmee hij zich van alles op de hoogte hield en vooral zijn nooit aflatende zorg voor zijn stichting in de Nieuwe Wereld.

LITERATUUR.

Over Nieuw Nederland en zijn bewoners is bijna een bibliotheek bijeengeschreven. Ik zie hier af van de talrijke delen, waarin de bronnen voor deze geschiedenis zijn bijeengebracht door Brodhead, O'Callaghan, Fernow, Corwin en Van Laer. Hier worden alleen de belangrijkste werken genoemd die bij de samenstelling van dit artikel zijn gebruikt.

N. DE ROEVER, Kiliaen van Rensselaer en zijne kolonie Rensselaerswijck, *Oud-Holland VIII* (1890), p. 36 e.v.

J. SPINOZA CATELLA JESSURUN, *Kiliaen van Rensselaer van 1623 tot 1636*, Diss. Amsterdam, Den Haag 1917.

L. VAN NIEROP, Rensselaerswijck 1629-1704, *Tijdsch. v. Gesch.* 60 (1947), p. 1 e.v., 183 e.v.

J. ROMEYN BRODHEAD, *History of the State of New York I (1609-1664)*, London 1853.

A. EEKHOF, *Bastiaen Jansz Krol*, Den Haag 1910.

A. EEKHOF, *De Hervormde Kerk in Noord-Amerika (1624-1664)*, 2 dln, Den Haag 1913.

S. HART, *The prehistory of the New Netherland Company*, Amsterdam 1959.

W.E. GRIFFIS, *The Story of New Netherland*, Boston 1909.

H.C. MURPHY, *Jacob Steendam, Noch Vaster*, Den Haag 1861.

en tenslotte de ontzaglijke mijn van informatie:

I.N. PHELPS STOKES, *The Iconography of Manhattan Island*, 6 dln, New York 1915-28.

1. Handtekening van Kiliaen van Rensselaer.
2. Handelsmerk van Kiliaen van Rensselaer,
3. Handelsmerk van de kolonie Rensselaerswyck.

Met de Eyckenboom waren 20 kolonisten voor Rensselaerswyck meegevaren en ook met de Coninck David waren er weer meegekomen. Het werd een vrij grote gemeenschap en Kiliaen vond het dan ook hoog tijd dat het godsdienstig leven in zijn kolonie goed werd verzorgd. Daarvoor wist hij in het voorjaar van 1642 Jan Grootstadt te interesseren. Die noemde zich als gestudeerd mens op zijn Grieks Johannes Megapolensis. Hij was dominee geweest in Schoorl en Bergen (N.H.) en kwam nu op 4 augustus 1642 met de Houttuyn in Nieuw Amsterdam aan, vergezeld door zijn vrouw en vier kinderen. Op 17 augustus al hield ds. Megapolensis zijn eerste preek in het pakhuis van de patroon voor een gehoor van 100 mensen. Met hem had Van Rensselaer een voortreffelijke keus gedaan. Hij ver-

DECIMA, HET VENSTER NAAR HET WESTEN.

Albert Flonk

Het was op 19 maart van het jaar 1600 dat het Nederlandse schip "De Liefde" als eerste van Nederland in Japan aankwam. De schepelingen bleven geruime tijd in dat voor hen zo vreemde land. Hoewel ze uitstekend behandeld werden waren ze toch feitelijk gevangenen van de Japanners, omdat in die tijd de Japanse rijksbestuurder een bijzonder groot wantrouwen koesterde tegenover vreemdelingen. Hij had ook aan de Portugezen aldaar grote beperkingen opgelegd. Na een verblijf van 5 jaar in Japan kregen de schepelingen van het schip "De Liefde" de vrijheid terug en ze kregen zelfs verlof van de rijksbestuurder, de sjogun (de werkelijke keizer leefde geïsoleerd en had praktisch niets te zeggen) om in Japan handel te drijven. De Compagnie maakte daar natuurlijk heel graag gebruik van en zo werd in 1609 een handelspost te Hirado gesticht. Aanvankelijk kwam er niet veel van dat handel drijven. Het belangrijkste was, dat de Nederlanders vaste voet in Japan hadden gekregen en de Portugezen, die handel dreven met Japan werden verjaagd. Voortaan mochten alleen Nederlanders Japan bezoeken en deze toestand heeft ruim twee eeuwen geduurd. Slechts één haven was voor de Nederlanders opengesteld en dat was Decima.

Decima was een kunstmatig aangelegd eiland in de golf van Nagasaki. Het was enigszins halvemaaanvormig. Het was 180 meter lang en 75 meter breed. Een brug gaf toegang tot de stad Nagasaki. Deze brug werd zwaar bewaakt door de Japanners en werd 's avonds hermetisch afgesloten. Geen enkele Japanse vrouw mocht over deze brug komen. De Japanners waren zo bevreesd voor vreemde invloeden, dat zelfs een dode Nederlander aanvankelijk niet op Japanse grond mocht worden begraven, maar 5 mijlen buiten de Japanse kust over boord geworpen moest worden. Later werd deze verordening ingetrokken.

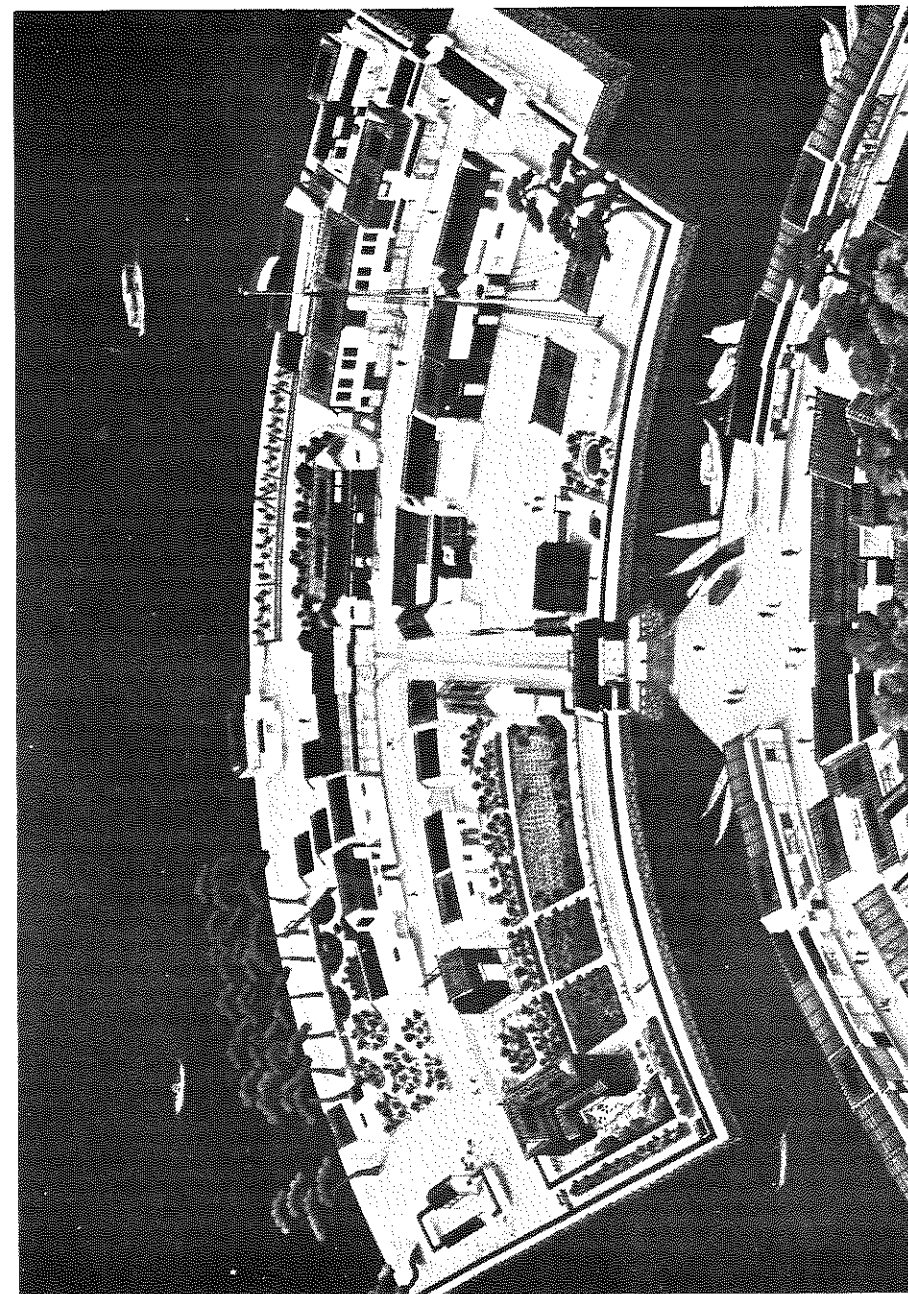
De Nederlanders hadden het beslist niet prettig op Decima. Ze woonden er bijna als gevangenen en er werden hun veel beperkingen opgelegd.

Vóórdat Nederlandse schepen de haven binnenkwamen werden psalmboeken, bijbels en Christelijke sieraden in een vat gekuipt, dat daarna verzegeld werd. Op Decima mocht de zondag niet worden gevierd en het was verboden om Christelijke godsdienstoefeningen te houden. De Nederlanders moesten dus wel zeer voorzichtig te werk gaan. Het avondgebed werd in het geheim toch gedaan en op zondag droeg men werkkleding om geen argwaan te wekken.

Als de schepen voor anker gingen, namen de Japanners de roeren van de schepen weg, zodat ze zonder verlof onmogelijk konden vertrekken. Zelfs werd het geschut wel van boord gehaald en werd de hele bemanning met uitzondering van de kapitein gefouilleerd, waarbij stokslagen een vlot verloop van het onderzoek bevorderden.

De commandant van de factorij Decima droeg de titel van opperhoofd. Hij was daar als vertegenwoordiger van de Heren xvi en moest hun belangen in Japan behartigen. Die belangen waren niet gering. De geldelijke winsten waren ruim. In 1767 maakte de V.O.C. alleen al op de ingevoerde goederen een winst van 108%. Natuurlijk ging er heel wat van af aan de ongelden, zoals de Compagnie de onkosten noemde. Want behalve aan salarissen aan beambten van de Compagnie op Decima werd er elk jaar een aanzienlijk bedrag aan geschenken uitgetrokken. Deze cadeautjes, waarvan de sjogun verreweg het grootste aandeel kreeg, waren verder voor de rijksraden, raadsheren, stadhouders, gouverneurs, secretarissen en andere hovelingen. In het jaar 1660 kreeg de sjogun:

- 4 stucx Persiaensche zijde,
- 1 stucx gout en silver laken met grote bloemen,
- 1 schone deken of spreje, konstig geborduurt,
- 2 stucx of bossenpaerdeplumagiën,
- 10 stucx dubbele bouquetpluymen,
- 3 stucx scharlaken,
- 1 stucx purperlaken,
- 1 stuck wit laken,
- 1 stucx swart laken
- 20 stucx taffelachas gingen (zijde)

Het oude Decima.

- 20 stuxx coutenijs
- 20 stuxx atlassen (zijden stoffen)
- 20 stuxx salempouris (sitsen)
- 20 stuxx salpicados (katoenen doeken)
- 15 stuck rare (zeldzame) drinkglazen,
- 2 kelders wijn, ieder van 12 glase flessen.

Soms was dat geschenk nog groter, want tijdens het bewind van Van Diemen kreeg de sjogun twee kanonnen met een kanonnier erbij, een fraaie spiegel en een verrekijker. Er werden ook merkwaardige geschenken gegeven. Een lagere ambtenaar b.v. kreeg twee brillen. De Nederlandse gezanten kregen echter ook tegengeschenken, o.a. zilver en "Japanse rokken". Deze kimono's werden door de Nederlanders naar het land van herkomst "japon" genoemd, een naam die later voor dameskleding is overgenomen.

De geschenken werden door het Nederlands gezantschap naar het hof van de sjogun gebracht. In een boek van Kaempfer is een afbeelding van zo'n stoet opgenomen. Kaempfer had als geneesheer in dienst van de Compagnie zo'n reis meegemaakt. Deze hofreis, zoals de tocht door de mensen op Decima genoemd werd, werd gemaakt in een soort draagstoel, die gedragen werd door koelies. Na aankomst in Yedo moest het gezelschap in de regel wel enige tijd wachten, voordat de sjogun hen kon ontvangen. De heren werden dan door de vertrekken van het paleis geleid tot dat ze in de audientie-zaal gebracht werden.

Daar knielden ze neer. Achter een getraliede afscheiding zat de sjogun, die het gezelschap vragen stelde en werden de geschenken aangeboden. Als de audientie afgelopen was, trokken de hovelingen de heren bij de hielen de zaal uit. In Japan betrad men de huizen ongeschoeid. Heden ten dage is dat nog zo.

Bijzonder waren de Japanners op de westerse geneeskunde gesteld en de Compagnie is hun in dat opzicht zo veel mogelijk ter wille geweest. Ook andere wetenschappen voerden ze in.

Een van de opperhoofden, die Decima gekend heeft was Jan Cock Blomhoff. Hij werd geboren te Amsterdam op 5 aug. 1779. Hij was de zoon van Johannes Blomhoff en Dorothea Cock. Blomhoff had een grote voorliefde voor het leger, zodat hij op 15 jarige leeftijd de veldtocht van het jaar 1794 meemaakte. Een paar jaar later nam hij ontslag uit de militaire dienst, omdat hij de eed niet kon afleggen, daar hij vurig oranjegezind was. Daarom nam hij in 1798 met zijn ouders de wijk naar Duitsland, maar keerde later via Engeland weer naar ons land terug. Hij bleef echter niet lang in Nederland, maar om zich aan de handel te wijden vertrok hij naar Bremen en vandaar in 1805 naar Java. Hier trad hij bij gouverneur Daendels opnieuw in krijgsdienst, maar het duurde niet lang of hij zei de militaire dienst voor altijd vaarwel.

In 1809 werd Blomhoff, hij was toen 30 jaar oud, benoemd als pakhuismeester in de Nederlandse faktorij in Japan. Hendrik Doeff was daar sedert 1804 opperhoofd. Deze jaren en die daar op volgden waren voor Blomhoff en de anderen niet gemakkelijk. Het was al geruime tijd geleden dat het laatste Nederlandse schip naar Decima gekomen was. En men was dan geruime tijd verstoken van boter, wijn, bier, schoeisel en winterkleding. Want ook in Nagasaki kan het erg koud zijn. Niet alleen dat men soms aan het allernodigste gebrek had, ook was het bestaan op Decima bijzonder eentonig. Doeff schrijft in zijn boek "Herinneringen" het volgende: "Afgescheiden van alle gemeenschap, vastgehecht aan één plaats, die dan zo te spreken nimmer door schepen voorbij gevaren, veel minder bezocht wordt, niets wetende, niets horende van hetgeen er in de overige wereld buiten ons eilandje omging. En onzeker of wij in het volgende jaar, ja, of wij over 10, 20 jaren of ooit weder een Nederlandsch schip zouden zien, en dus misschien onze droevige loopbaan hier, verre van ons vaderland zouden moeten beëindigen." Men was dan ook helemaal in den vreemde. Japan was een wantrouwige natie en de levensgewoonten en voedingswijze waren zo geheel verschillend van de onze als Japan van Nederland verwijderd ligt.

In 1813 kwamen twee schepen van Batavia de baai van Nagasaki binnen varen. Batavia was toen met geheel Java in Engelse handen gevallen en zij waren gekomen om de zo begeerde handelspost Decima voor Engeland op te eisen. Ondanks de bedreiging van deze schepen bleven Doeff en Blomhoff weerstand bieden en konden de faktorij voor Nederland behouden. Maar Blomhoff vertrok met deze beide schepen naar Java, ten einde Raffles, de Engelse luitenant gouverneur op Java, een overeenkomst omtrent de handel

Mevrouw Cock Blomhoff met kind en kindermisje.

tussen Java en Decima aan te bieden. Raffles nam Blomhoff ondanks gedane beloften gevangen. Blomhoff was een man van onkreukbare eerlijkheid en standvastigheid. Hij weigerde de beloning en andere verleidelijke vooruitzichten, die hem door de Britse gouverneur werden aangeboden. Gevangenschap voor Blomhoff was hiervan het gevolg en men stuurde hem als gevangene naar Engeland. Het was inmiddels 1815 geworden, toen hij weer in vrijheid gesteld werd en naar Nederland kon vertrekken.

In deze tijd werd Blomhoff benoemd tot opperhoofd van Decima om zodoende het opperhoofd Hendrik Doeff af te lossen. Dit als beloning voor Blomhoffs standvastigheid en moedig optreden. Bovendien werd hij door koning Willem I tot ridder geslagen in de orde van de Nederlandse leeuw.

Van een vertrek naar Japan kwam aanvankelijk nog niets, want door Napoleons terugkomst van het eiland Elba werd Europa in rep en roer gebracht. In deze tijd leerde Blomhoff Titia Bergsma kennen, een dochter van mr. E.H. Bergsma, lid van het Hoge Gerechtshof te Den Haag, met wie hij nog in het jaar 1815 in het huwelijk trad. Op 14 augustus 1816 vertrok hij van Texel via Indië naar Decima, waar hij op 16 juli 1817 aankwam. Hier volgde hij Hendrik Doeff op als opperhoofd. Met het schip "de vrouw Agatha" was ook de vrouw van Blomhoff, zijn zoontje Johannes en een dienstbode meegekomen. Met veel moeite werd een vergunning om aan wal te komen verkregen. De gouverneur van Nagasaki liet dit toe omdat de Nederlanders de laatste jaren op Decima onder moeilijke omstandigheden geleefd hadden. Blomhoff schreef vervolgens een brief naar het hof in Jedo om in het bezit te komen van een verblijfsvergunning voor zijn vrouw en zoontje. Na twee maanden kwam er een weigerend antwoord, dat gegrond was op het beginsel, dat personen die niets met de handel uitstaande hadden, niet op Decima mochten verblijven. Het was te begrijpen, dat Blomhoff bijzonder teleurgesteld was. Zijn vrouw Titia schreef het volgende smeekschrift:

Aan
Den Hoogedele Achtbare Heer
Gouverneur van Nangazakij
Hoogedele Achtbare Heer
Den ondergetekende Titia Cock Blomhoff geb:
Bergsma huisvrouw van het opperhoofd J.
Cock Blomhoff, onlangs ontvangen en
wel verstaan door het opperhoofd Doeff en
haar man, het opperhoofd J. Cock Blomhoff
bekend gemaakt order om in dit jaar naar
Batavia terug te keeren waar over dan
uiterst bedroefd verlegen en beangst
om van haar man, te moeten scheiden in
zijn ziekelijke staat te verlaten, en
met een enig kindje over de gevaarlijke zee
met vreemde menschen te vertrekken en
op Batavia hulpeloos en verlaten aan
te koomen alwaar geene vrienden nog
kennissen, nog huis heeft; waar over ten
uitersten bedroefd en beangst, dat 's nagts
niet slapen en geen rust heeft maar altoos
traanen stort waardoor zij almede ziekelijk is
smeekt in grooten angst uwEdl Achtbare eer
biediglijk meedelijden te willen hebben met
haar ongelukkige toestand, en dat van het
onnozel kindje pas 20 maanden oud, die
zijn vader moet missen en als een wees
met haar omzwerven, onder vreemde
in vreemde handen, en als het moogelijk
is die order uittestellen, en haar te vergun
nen dit jaar met haar kindje alhier over
te blijven om haar man optepassen, en
te verzorgen waardoor alle smart droefheid
en angst zullen ophouden en uw HoogEdele.

Achtbaaren al haar leeven dankbaar zijn
en voor uw HoogEdel Achtbaare gezondheid
met haar kindje bidden zal, uwEdle
Achtbaare gelieft egter een bedroefde
vrouw deeze vrijpostigheid niet qualijk
te neemen, en niet quaad te worden
want van angst en kommer niet weet
wat doen zal uw HoogEdele
Achtbare mooglijk zelfs vrouw en
kinderen heeft, gevoelt zelfs hoe
hard het valt die te verlaten daarom gelieft
alles wel in aanmerking te neemen, en met
een ongelukkige vrouw meedelijden te hebben
Met alle eerbiedige achting
uw HoogEdele Achtbare
Bedroefde Dienares
(was getekend)
Titia Cock Blomhoff
geb: Bergsma

Dit alles mocht niet baten. En op 4 dec. 1817 bracht Cock Blomhoff zijn vrouw en kind naar het schip, waarmee ze naar Nederland terugkeerde. Titia zou haar man nooit terug zien want ze stierf van verdriet in 1821 te Den Haag.

Cock Blomhoff bleef 6 jaar lang opperhoofd van Decima. Hij behartigde de belangen op uitstekende wijze en sedert méér dan een halve eeuw was de handel zo voordelig niet geweest. Cock Blomhoff heeft met genoegen in Japan gewerkt. In 1822 schreef Cock Blomhoff het volgende gedicht:

OPDRAGT AAN DE VORST VAN NAKATSOE DOOR DEN
ONDERGETEKENDEN OP ZIJNE DOORREIZE ALS GEZANT
AAN HET KEIZERLIJKE HOF.

Hoe trof mijn hart die schoone zuivere taal!
Als ik, mijnvriend! Uw land ten tweede maal
Betrad; geuit in digtmaat, door Uw eigen hand geschreven,
Bewijst, hoe gij mijn Vorst, in 't Hollands zijt bedreven.
Hoe gij vermaak schept in al 't geen mijn Landaart is gewoon
Te dragen en te doen, toont aan Uw smaak en een gevoel zo schoon
Daar weinig voorbeelden, ergens van zijn te vinden,
Gaaf, bid ik, hierin voort, met d'overige vrienden,
Dat niets die zugt, voor al wat Hollands is, in Uw verdooft,
Dit hoopt, dit wenscht gestaag! het Hollandsch Opperhoofd

Simonoseki den 28 Februarij 1822
J. Cock Blomhoff,
Ridder van de Orde van
den Nederlandschen Leeuw.

Japanners houden zeer veel van korte gedichten, en de vorst van Nakatsoe had het volgende gedicht gemaakt:

Ik ben een van de menschen
Die den bloei van Hollands Handel wenschen.

Vorst van Nakatsoe.

In 1824 keerde Cock Blomhoff voorgoed naar Nederland terug, waar hij in 3 jaar later hertrouwde met Maria Adriana van Breugel. Hij woonde eerst in Den Haag en later in Bloemendaal. Vervolgens vertrok hij in 1844 met zijn vrouw naar Amersfoort, en ging wonen op de boerderij Birkwijk. Cock Blomhoff had geen functie meer in het openbare leven en daarom kon hij zich volledig wijden aan de natuur, waarvan hij een groot liefhebber was. Hij bouwde het huis Birkhoven en legde het grote park aan met de Japanse Bosjes. Zelf ging hij wonen op huize Birkhoven. Hij vergrootte zijn bezit

Het landgoed Birkhoven. Naar een prentbriefkaart in het bezit van het museum Flehite.

door landerijen aan te kopen met onder anderen de boerderijen Middelhoeve en Miaco. Mogelijk bouwde hij zelf de boerderij Miaco, getuige de Japanse naam.

Cock Blomhoff overleed op 15 augustus 1853. Hij werd begraven te Amersfoort op de begraafplaats Achter Davidshof.

Op de grafzerk die daar nog aanwezig is, en het graf van hem en zijn vrouw dekt, staat te lezen:

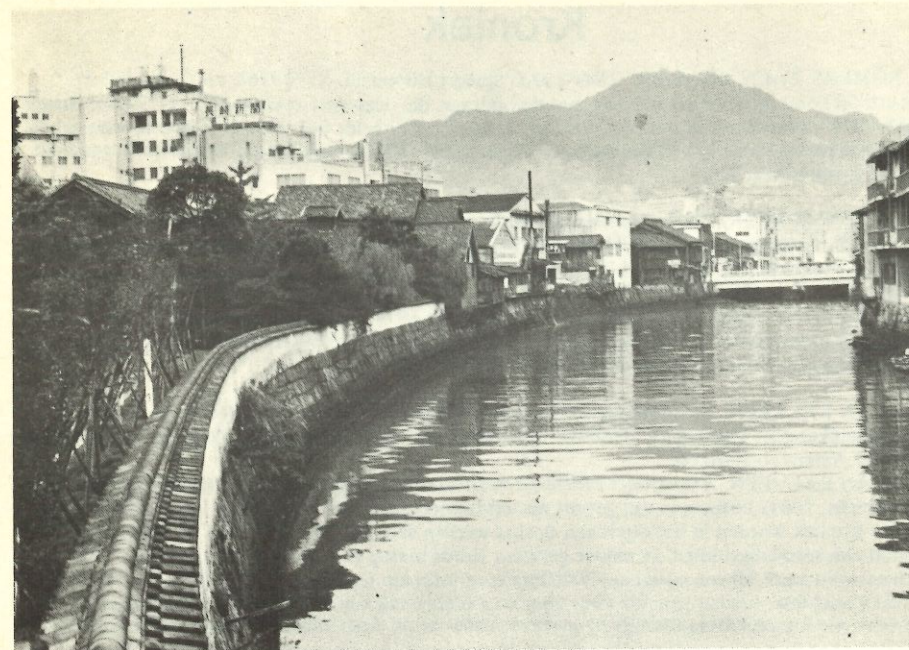
HIER RUST JAN COCK BLOMHOFF.
 OUD OPPERHOOFD TE DECIMA
 GEB: 5 AUGUSTUS 1779.
 OVERL: 13 OCTOBER 1853.

EN

ZIJNE ECHTGENOOTE
 MARIA ADRIANA VAN BREUGEL.
 GEB: 17 OCTOBER 1791
 OVERL: 13 JANUARIJ 1875.

Na de dood van Cock Blomhoff kwam zijn zoon Johannes met zijn gezin ook wonen op Birkhoven. Als diens vrouw is overleden in 1907, Johannes was toen al gestorven, krijgt Birkhoven een andere bestemming. Maar het mooie park met de Japanse bosjes herinneren ons nog steeds aan het oude opperhoofd van Decima, Jan Cock Blomhoff.

Samensteller dezes bezocht samen met zijn vrouw in 1974 Decima. Hoewel er natuurlijk veel op deze voormalige Nederlandse faktorijs veranderd is, kan men er toch de sfeer van het verleden goed proeven.

Decima nu. Rechts Nagasaki.

Decima is geen eilandje meer in de golf van Nagasaki maar het is een onderdeel van de stad Nagasaki geworden. Slechts aan één zijde ligt het nog aan het water, en wel die kant waarvan men via een brug naar Nagasaki kon komen. Overigens is het stratenplan ongewijzigd gebleven en het voormalige Decima is duidelijk anders dan welke stadswijk ook in Nagasaki. Borden in de stad wijzen de weg naar deze roemruchte faktorijs die ook graag door Japanse touristen bezocht wordt. De gebouwen op Decima dateren van 1850 en later. Al het voorgaande is door brand verwoest, het waren allemaal houten huizen, zoals er nog enkele staan. Een van deze houten gebouwen is als museum ingericht, waarin men vele tastbare herinneringen uit de tijd van o.a. Jan Cock Blomhoff bewaart. Men vindt daar niet alleen een bronzen scheepskanon van de Amsterdamse kamer der V.O.C., maar ook de alledaagse dingen uit het leven van de Nederlandse bewoners op Decima, zoals een grote koffiemolen, een beddepan, een pijperok met pijpen, wat meubilair, een likeurkeldertje enz, in Japanse ogen hele vreemde zaken, getuige de merkwaardige onderschriften.

Hoeveel er ook op Decima moge zijn veranderd, de hedendaagse relatie tussen Nederland en Japan vindt zijn oorsprong op dit kleine eiland Decima, dat genoemd werd:

het venster naar het westen.

Kroniek

H. ROMERS. *D.A.N. Margadant, 1849-1915*. Spiegel Historiae, XI (1976), no. 2, blz. 72-77.

Dit artikel komt grotendeels overeen met de bijdrage, die deze auteur schreef voor "Station Haarlem 1908-1974", besproken in ons blad VII, no. 2, blz. 38. Dit geldt ook voor de aldaar in haar geheel geciteerde passage over het stationsgebouw Amersfoort (1901). Ook hierbij bevindt zich een foto van dit gebouw (blz. 75).

C.A. VAN KALVEEN. *Het bestuur van bisschop en Staten in het Nedersticht, Oversticht en Drenthe, 1483-1520*. Groningen, H.D. Tjeenk Willink bv, 1974. XXXII+540 blz. Bijdragen van het Instituut voor middeleeuwse geschiedenis der Rijksuniversiteit te Utrecht, XXXVI. f 60,—.

Genoemd werk werd in dit tijdschrift reeds besproken (VII, no. 4, blz. 66-68). Het daartoe gebruikte exemplaar was de dissertatie, waarop de schrijver einde 1974 te Utrecht promoveerde. Het boek is echter ook in de handel verkrijgbaar. De handelseditie was tijdens het schrijven van de recensie nog niet verkrijgbaar. Daarom wordt deze thans alsnog vermeld.

C.A. VAN KALVEEN. *De Statie van de Kromme Elleboog te Amersfoort (1638-1963)*; lezing voor de Oudheidkundige Vereniging "Flehite" te Amersfoort, 1963. Fotocopie van getypt ms. op Gemeentearchief Amersfoort. 46 blz.

C.A. VAN KALVEEN. *Amersfoort tijdens de Patriottenbeweging*. Doctoraal-scriptie Rijksuniversiteit Utrecht, 1961. Fotocopie van getypt ms. op Gemeentearchief Amersfoort. 102+12 blz. In deze kroniek worden in het algemeen slechts werken vermeld, die door druk of anderszins (b.v. stencil) zijn vermenigvuldigd. In enkele gevallen wordt hierop een uitzondering gemaakt, vooral wanneer zo'n werk bij een openbare instelling voor iedereen ter inzage ligt. De heer Van Kalveen was zo vriendelijk, bovenvermelde twee voor de geschiedenis van Amersfoort zeer belangrijke geschriften ter fotocopieëring tijdelijk af te staan, zodat ze nu door iedereen op het Amersfoortse Gemeentearchief kunnen worden geraadpleegd. Helaas heeft de auteur geen gelegenheid, deze geschriften voor de druk gereed te maken en zo nodig aan te vullen. Hij verzoekt dan ook, te vermelden, dat de verhandeling over de Statie van de Kromme Elleboog, later de rooms-katholieke parochie van Onze Lieve Vrouw ten Hemelopneming, die in 1963 werd opgeheven, moet worden aangevuld met gegevens uit publicaties, vermeld in een bijgevoegd aanhangsel.

L.V.T. *De Stichtse Historische Reeks*. Maandblad Oud-Utrecht 49 (1976), no. 2, blz. 10-11.

In ons blad VII, no. 4, blz. 68, werd besproken de publicatie "Van Standen tot Staten; 600 jaar Staten van Utrecht". Zoals daar werd medegedeeld, vormt dit boek no. 1 van de Stichtse Historische Reeks. Deze zal dus t.z.t. worden voorgezet. Over deze onderneming, die wordt belichaamd in een op 26 mei 1975 opgerichte stichting, vertelt Louise van Tongerlo het een en ander. Deelnemers zijn, naast het Provinciaal Utrechtsch Genootschap (PUG), de historische verenigingen in de provincie Utrecht, waaronder ook die uit onze gouw (Flehite, Van de Poll-stichting, Oud-Woudenberg, Oud-Renswoude). Elk van deze verenigingen is in het stichtingsbestuur vertegenwoordigd.

Restauratie kerk en plein Rijsenburg; het begin is er! Maandblad Oud-Utrecht 49 (1976), no. 3, blz. 18-19.

Op dit onderwerp werd reeds in vorige kronieken de aandacht gevestigd. De titel van deze mededeling spreekt voor zichzelf. Maar tevens deelt Wim Harzing mede, hoe men een geldelijke bijdrage kan leveren voor dit prijszenswaardige doel.

J.H.